

La gestió forestal dels Ports de Beseit al segle XVII. Explotació i conflictes entre La Sénia i Tortosa

Toni Forcadell Vericat

Índex

1.	<i>Preàmbul</i>	1
2.	<i>Fonts documentals i bibliogràfiques</i>	2
3.	<i>Propietat</i>	2
4.	<i>Establiments</i>	4
5.	<i>Mecanismes de control</i>	4
5.1.	Tala i ús.....	6
5.2.	Forma de la fusta.....	6
5.3.	Comercialització.....	6
5.4.	Càrrecs.....	6
5.5.	Penes.....	7
5.6.	Enregistrament.....	7
6.	<i>Fraus</i>	8
7.	<i>Zones de tala</i>	11
8.	<i>Tall i eines</i>	11
9.	<i>Beneficiaris</i>	12
10.	<i>Destinacions i usos</i>	14
11.	<i>Altres aprofitaments</i>	15
11.1.	Forns de pega.....	15
11.2.	Les neveres.....	16
11.3.	Les mines.....	17
11.4.	Forns de vidre.....	17
11.5.	La ramaderia.....	18
12.	<i>Valoració final</i>	18
13.	<i>Quadres</i>	20
1.	<i>Bibliografia</i>	24

1. Preàmbul

Aquest article és fruit del treball de documentació portat a terme pel Centre d'Estudis Seniens, concretament per Victòria Almuni, Jordi Arasa, Ivon Michavila, Mar Villalbí i Lluís Miró, gràcies a la beca d'investigació atorgada per la Fundació els Ports i el Maestrat l'any 1995. El treball consistia en la recerca de l'aprofitament dels recursos naturals als Ports; on la part d'investigació

documental es va dividir per períodes històrics sent jo el responsable de la recerca i estudi de la documentació corresponen al segle XVII, encara que en la recerca vàrem participar tot l'equip en conjunt. Fruit d'aquest treball va ser l'elaboració d'unes Jornades d'Explotació als Ports a la Sénia, una exposició i, finalment, un tríptic informatiu. Aquestes activitats van ser organitzades pel Centre d'Estudis Seniençs i el Centre Excursionista Refalgarí. Però, per diferents motius, no es van poder publicar alguns dels resultats de les Jornades i del treball de recerca, del qual pertany aquest escrit.

Des de l'elaboració del treball han passat alguns anys, publicant-se noves recerques amb més dades¹ i ampliant les línies d'investigació dels recursos forestals als Ports². També s'han aportat nous treballs sobre la gestió dels diferents poders que controlaven aquesta zona boscosa. Les noves fonts motiven una revisió d'aquest article, fet que no podem elaborar per manca de temps, per aquest motiu hem cregut convenient deixar el treball tal com es va elaborar el 1996, actualitzant tan sols l'edició i alguns punts dels apartats inicials.

2. Fonts documentals i bibliogràfiques

La major part de les fonts consultades corresponen al caixó *Ports* de l'AHCTE –Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre, antic Arxiu Municipal de Tortosa, AMT-. En aquests caixó es reuneixen des de la dècada dels 80 un total de 66 documents classificats per l'anterior director de l'arxiu, Jesús Masip. Segons A. Curto³, bàsicament es tracta de processos dels segles XVI i XVII iniciats pel municipi de Tortosa contra particulars. Altres sèries documentals consultades ha estat *provisions, establiments, i claveria*. També s'han consultat els referents als pobles d'*Ulldecona, Benifassà, Paüls, Beseit y Morella*.

Pel que fa a les font bibliogràfiques es va examinar els dos llibres manuscrits de Chavalera y Gispert de 1805 y 1820 respectivament. Com a principal font bibliogràfica sobre el poder de la ciutat de Tortosa cal fer esment del treball de Pere Audí sobre la Tortosa del s. XVII, ja que sense aquest treball no hagués estat possible conèixer i entendre la major part de les institucions de poder d'aquesta universitat i part de la gestió dels Ports, per la qual cosa el cito continuadament en els apartats que fan referència als Establiments i Mecanismes de control ja que la major part de la informació anotada s'han extret del seu treball.

3. Propietat

Al parlar dels Ports, dins del segle XVII, s'ha de fer referència a les gran propietats que pertanyien per establiments i donacions al gran Terme General de Tortosa⁴; per la qual cosa el major propietari i beneficiari de qualsevol aprofitament dels Ports era la paeria de la ciutat de Tortosa, es a dir l'oligarquia que dominava els òrgans de govern de la ciutat: el Consell General i el Consell de la Vint-i-quatrena⁵. El segon gran propietari era el rei mitjançant el seu delegat a Catalunya, el Capità General, i el seu delegat a la vegueria, el veguer, que tenien poders sobre els boscos reials del Port -desconeixem el seus límits i les seves competències en aquest segle-. El tercer gran propietari era el Monestir de Benifassà i el seu Abat com a senyor feudal de l'anomenada

---

¹ Cal destacar el monogràfic dedicat als Ports per Recerca núm. 5 (2001) amb els treballs de Josep Bosch, Albert Curto, Joan Hilari Muñoz i Xavier Miranda. Aquest últim autor també va publicar el 2000 un treball sobre conflicte territorials a la mateixa revista i J. H Muñoz un sobre l'explotació forestal al segle XVI a la publicació Lo Senienç..

² Cal esmentar el treball de recerca de les fargues al riu Sénia portat a terme per Jordi Arasa Centelles, Víctor Fuses Navarra, Eva Garcia Lleixà i Manel Serra Heredia (2008).

³ A. Curto (2001).

⁴ Els límits queden marcats des del Coll de Balaguer, de Cardó *com en aquells qui son en lo port de tres eres, e , de Monsague, e de Monsia ni en los altres boschs que son dins la propietat del terme de la dita ciutat*. AMT c. Ports, 14. (16-5-1640).

⁵ (AUDÍ, P.; 1994).

Tinença de Benifassà. Tota la documentació generada durant aquest segle en relació amb l'aprofitament de la fusta correspon a plets, requestes, arrendaments, i llicències efectuats per aquests grans propietaris. En l'últim lloc es troben els petits propietaris que en arrendaments censals o emfitèutics hereten dels seus avantpassats -mitjançant donacions medievals- petites propietats en els Ports⁶.

Desconeixem les funcions i competències que tindria els paers de cada poble de la zona estudiada com La Sénia o Mas de Barberans així com les seves jurisdiccions civils penals. Pels establiments medievals aquests corresponent als òrgans de govern de Tortosa. El Consell General tenia competències i jurisdiccions penals i criminals del seu Terme General⁷ per la qual cosa prenien jurament i elegien als jurats i jutges de les poblacions que el formaven. La ciutat de Tortosa respon simbòlicament i pràcticament a l'ideal de ciutat-estat mediterrània⁸. Per altra part, el monestir elegia els seus jurats de la seva tinença per a les poblacions de Fredes, Boixar, Coratxar, Ballestar, La Pobla i Castell de Cabres.

Les característiques orogràfiques així com la riquesa forestal dels Ports han estat al llarg del temps causes de litigis i plets pels límits de les zones forestals de cada poder esmentat, realitzant-se periòdicament *censals* i *capbreus* dels territoris en disputa per defensar els seus drets. Durant aquest segle sobresurten les disputes pel domini del terme de Refalgarí tan per la seva gran extensió del territori que compren com per la seva gran riquesa forestal Tenim documentats en aquest període els censals i plets territorials dels anys 1633, 1625, 1670 i 1686⁹.

Per la carta de poblament de 1149 atorgada per Ramon Berenguer IV, la ciutat de Tortosa tenia en donació *los montes y los llanos y los bosques y las maderas o leñas para todos vuestros propios usos, así para la construcción de casas como de embarcaciones*¹⁰. I, per donació de Pere II, el 1370, aquesta universitat tenia jurisdicció civil i criminal sobre el seu Terme General. Aquest establiment i d'altres s'esgrimiran en cadascun dels plets que es formalitzaran per respondre a les competències jurisdiccionals tan del veguer com del Capità General de Catalunya en assumptes dels aprofitaments dels Ports. Malgrat que els ciutadans de la ciutat tenien poders sobre l'ús de la fusta, aquest es trobava regit i controlat pels òrgans de govern, els quals concedien una llicència per aquest ús¹¹.

Un exemple d'aquestes lluites és el que es portarà a cap durant la primer meitat d'aquest segle quant el Capità General per mandat del Rei efectua una redada de bosquerols que treien fusta il·legalment i cobrar les penes estipulades. El Capità General esgrimeix que la fusta dels Ports pertanyen al Rei ja que els instruments bel·licosos (fusta per la construcció de galeres) són de la seva competència. La universitat aportarà els seus establiments afirmant que és competència seva la penalització criminal. Pel que sembla, l'entrada en joc dels estaments reials respon, més aviat, per la

---

⁶ Un exemple són les concessions i donacions reials de la partida de la Vallcanera als hereus de la família Hiñerola; la Vallcanera era una heretat pròpia dels Castells de La Sénia y altres la qual ells y sos predecesors han tingut y tenen per títol de donació per los senyors de Tortosa, en .... feta sots directa senyoria de la Real Majestat del Rey nostre Senyor als quals Senyors de Tortosa dita Real Magestat ha succedit a cert anno cens y altres drets infithedicals lo que...(f.59). AMT c. Ports, 35.(31-10-1624).

⁷ Segons una sentència arbitral donada per Pere II el 1370, la ciutat de Tortosa tenia la jurisdicció civil i criminal de la ciutat de Tortosa i del Terme General. AMT, ? (1-1-1621)

⁸ (AUDÍ, P.; 1994:26).

⁹ Diferents censos i capbreus de Refalgarí i de la Tinença. (CHAVALERA, J.; 1805:113).

¹⁰ (AUDÍ, P. 1994:30).

¹¹ En un procés de 1699, el Consell de la ciutat fa referència a la guarda dels ports, privilegi del Rei Jaume II, de l'any 1319, per la qual té la facultat de nomenar vedalers o guardes i de fer establiments per a evitar els abusos fets per la concessió de Ramon Berenguer IV als ciutadans per a tallar fusta per al seu ús i venda. AMT, c. Ports, 57. (19-10-1699).

recaptació de diners per a les arques, molt minses durant aquest període -per les guerres europees dels Trenta Anys i la baixada de les importacions de metalls preciosos-, ja que la quantitat estipulada pel notari del Rei sobrepassa en mesura les multes aplicades per la Universitat. El Capità General diu que es per donar un bon exemple a la zona. Cal destacar que els deutors són bosquerols de la Sénia. Desconeixem la fi d'aquest afer. Però, creiem que l'oligarquia que dominava i governava la ciutat no es deixaria escapar cap dret, privilegi i poder acumulat, defensant els seus interessos. Pel que sembla el rei, veient que no pot reclamar els impostos, intentar al menys controlar la tala d'arbres, *malgrat els privilegis de que gaudeix la ciutat, és lícit per part de l'autoritat reial tallar i treure fusta dels Ports d'aquesta ciutat*¹² sense pagar els impostos a la ciutat.

4. Establiments

Els diversos establiments mencionats en aquest segle corresponen a còpies dels privilegis reials i senyorials concedits en períodes anteriors i que s'anomenen o reediten en els diferents plets mantinguts tant per causes de propietat, jurisdiccions com territorials.

Per altra banda, es realitzen de nous de caràcter plenament legislatiu i jurídic per mantenir i controlar els privilegis concedits en els primers establiments. Els òrgans de govern de Tortosa, el Consell General i el Consell de la Vint-i-quatrena de Tortosa estableixen diversos establiments basats i reconeguts en el *jus statuendi* -o dret de promulgar ordinacions respecte afers sobre els quals tenien competències-¹³. D'acord en aquest dret van promulgar durant aquest segle una sèrie d'ordenances o establiments referits precisament per controlar la tala de fusta i els diversos aprofitaments del bosc entre altres. Aquest els ampliarem i citarem en el capítol de mecanismes control.

Al llarg del segle XVII tenim documentats 6 establiments, els pertanyents als anys 1616, 1625, 1638, 1640 i 1690¹⁴.

5. Mecanismes de control

Com hem esmentat anteriorment, els òrgans de govern de la ciutat de Tortosa tenien plenes competències i drets dels afers que afectaven a la seva comunitat, suplint les deficiències de l'estat de l'època dedicat més a les tasques militars i diplomàtiques. Els més importants i rellevants privilegis eren els referents al bastiment de la ciutat, a la defensa dels seus interessos i el control i regularització dels seus recursos naturals¹⁵.

Referent al control dels recursos naturals el municipi s'assegurava que la ciutat rebés els drets que li corresponien en cadascun dels aprofitaments i obtenir així el màxim profit sobre ells. D'aquesta manera, per acomplir aquesta tasca, el municipi dictava un seguit d'ordenances que s'anaven ampliant, variant i adaptant al temps. De fet, un dels objectius finals era, si més no, la recaptació dels impostos de qualsevol producte i transacció comercial que es realitzava dins del terme. La universitat de Tortosa, a banda de dominar jurisdiccionalment una gran extensió territorial, tenia el benefici i el control del pont de barques, es a dir, el control de l'entrada i accés a la ciutat i el control de qualsevol producte que circulés, riu amunt o avall, per l'Ebre. Aquest fet repercutirà, com veurem més endavant, en la comercialització i distribució de la fusta. Per mantenir i obtenir el màxim profit d'aquest producte, la ciutat va desenvolupar una organitzada estructura de

¹² AMT, Virrei i Audiència, 2 paper (3-1-1638).

¹³ (AUDÍ, 1994).

¹⁴ Respectivament: AMT. c. Ports, 35 (7-9-1616); Ports, 7 (18-8-1625); Ports, 65.(23-11-1638); Ports, 38 (8-5-1690); Ports, 14. (16-5-1640).

¹⁵ (AUDÍ, 1994).

control mitjançant una gelosa reglamentació establerta en un seguit d'establiments o ordenances.

Pel que fa al segle XVII, el camí o procés de l'estructura burocràtica d'aquest mecanisme de control, segons el treball de P. Audí, s'iniciava en el Consell General¹⁶ i/o també, depenen de l'afer, en el Consell de Vint-i-quatrena¹⁷, òrgans municipal legislatius que les corresponia la part decisòria i assessora de la política municipal, a banda de nomenar els càrrecs de nomenament. I, la part executiva la portaven els procuradors¹⁸. Els diferents càrrecs i oficis de la ciutat els elegien, per nomenament o per insaculació, els membres del Consell General¹⁹. La major part dels establiments relatius a la tala d'arbres van ser elaborats i legisllats pel Consell de Vint-i-quatrena²⁰, per la qual cosa creiem que aquest consell tenia plenes competències en aquest camp, encara que el Consell General també tenia atribucions jurisdiccionals²¹. L'any 1690 apareix documentat un consell anomenat *Magch Consell de quinsena*²² amb competències per concedir llicències per la tala d'arbres als Ports. Per altra banda desconeixem la competència del veguer en aquests afers, ja que alguns establiments van ser signats per aquest o pels seus subalterns.²³ Pensem que seria per donar-los un valor judicial més alt per evitar problemes de la paeria de Tortosa amb les poblacions del Terme General; també pot ser que el veguer tenia plenes competències en l'aprovació i validesa oficial de qualsevol dictamen i ordenança efectuat per la paeria²⁴.

Els mecanismes de control corresponents al segle XVII mantenen la reglamentació establerta en anteriors establiments. Únicament s'adapten o amplien en funció del moment i de les circumstàncies; hem de tenir en compte que les ordenances tenien un cert període de validesa, per la qual cosa al final de cadascun s'assignava el seu temps de vigència, alguns dels quals eren renovats. Precisament el frau, serà l'origen de la major part dels establiments, comprensiblement, per mantenir el seu control. A banda de regular la tala, l'ús, la forma i la comercialització, també establia les diverses penes pels infractors.

---

¹⁶ Òrgan de govern més important del municipi de Tortosa. Estava compost per 72 consellers en representació dels diferents grups socials de la ciutat. Els seus representants així com els càrrecs més importants de la ciutat es elegien per insaculació (AUDÍ, 1994:39).

¹⁷ Consell compost per un terç dels membres del Consell General i exercien el càrrec durant un període de quatre mesos. Transcorregut aquest temps era substituït per un altre terç (AUDÍ, 1994:39).

¹⁸ Format per 4 persones representant als grups més representatius de la ciutat. Entre les diferents responsabilitats i obligacions les corresponia la part executiva de les decisions que es feien en els consells. També representaven a la ciutat en totes les cerimònies. S'elegien en la sessió extraordinària del Consell General per insaculació (AUDÍ, 1994:37).

¹⁹ Procediment d'elecció, anomenat de sac o de sac i sort, implantat a les corporacions municipals de la Corona d'Aragó en el segle XV. Perdurà fins els decrets de Nova Planta en el segle XVIII. A la ciutat de Tortosa era dominat per l'oligarquia local (AUDÍ, 1994).

²⁰ *Cap persona pot tallar ni fer tallar sense llicència fusta de pi ni altra sense llicència dels Molts Honorables Srs. Procuradors i del Consell de Vintiquatrena.* AMT, c. Ports, 50. (8-10-1699)

²¹ En el *llibre de deliberacions sobre l'administración y govern dels Ports de Tortosa* constava tot el que feia referència a l'administració controlat pel Consell de la vint-i-quatrena i del Consell General. AMT c. Ports, 7. (11-8-1625)

²² *Cap ciutadà de Tortosa, ni del seu terme ni ningú que tingui amprius* (drets, usos.. als esmentats boscos no podran tallar sense la corresponent llicència (...)ans de totes coses tinga demanada, y obtesa llicència del Magch Consell de quinsena de dita ciutat o cobrar albara dels nots escrivans de la sala del Consell de aquella...AMT, c. Ports, 38. (8-5-1690).

²³ Establiments dictats per Pere Bruel, sotsveguer de la ciutat de Tortosa, sobre la explotació de la fusta del port. AMT c. Ports, 35.(7-9-1616).

²⁴ (...)Per juhi dels magnífichs magistrats my Hieroni Guerau en drets y my Pau Rosses notari ciutadans y jutges ordinaris lo any(...) corrent de les causes civils de la present ciutat de Tortosa(...) Pere Andreu Peroy sobveguer real de la dita present ciutat i Ribera de Ebro(...) Bernard Vicens Llop not sindich de dita ciutat foren adjudicats los següents establiments. Amb l'aprovació de Francesc Fortunyó, veguer, i d'altres. AMT c. Ports, 7.(11-8-1625).

5.1. Tala i ús

Per la tala de qualsevol arbre, fora pi o roure, es requeria un permís municipal, es a dir una llicència o butlleta que les concedia el Consell de Vint-i-quatrena, encara que també ho podia fer-ho el Consell de Quinsena. En la llicència constava, a banda de la quantitat de fusta per tallar, l'ús que se'n faria. Pel que sembla la fusta no es podia comercialitzar en brut, si no el producte ja acabat²⁵. També donava llicències per als subproductes o aprofitaments de la fusta com són l'elaboració de quitrà, carbó, pega, etc. I, finalment es reglamentava la temporada de tala²⁶.

Per altra banda també es regulava l'ofici de barraquers i bosquerols²⁷. Creiem que la persona anomenada bosquerol podria correspondre a tot aquell hom que visques econòmicament del bosc: quitraners, talladors, rossegadors, etc.

5.2. Forma de la fusta

No es podia serrar arbres als Ports. Sembla que la manufactura de la fusta es tenia que fer a la ciutat, no podent-se serrar en diferents mides i formes al mateix lloc de procedència. D'aquesta manera el municipi tenia un control més exhaustiu de la fusta tallada ja que cadascun era marcat per l'escut de la ciutat²⁸. Per altra banda, si es serraven al lloc d'origen o el tallaven, també hi regulava la forma mitjançant unes mesures preestablertes. Les formes *cayrada* i *redona* no es podien fer²⁹.

5.3. Comercialització

Per tal de controlar la tala i cobrar els drets que la ciutat tenia sobre la fusta, el municipi marcava la fusta amb l'escut d'armes de la ciutat. Segons P. Audí, sols es marcava la fusta que venia de fora per diferenciar-la de la pròpia, es a dir, del Terme General. Però sembla que, probablement per la quantitat de frau existent, també es marcava la fusta que provenia dels Ports. D'aquesta forma el municipi s'assegurava el cobrament per cada fusta marcada, incrementant la recaptació. A mitjans del segle hi ha una ordenança que també feia marcar la fusta que passava pel pont de barques amb l'escut del lloc d'origen, indicant-nos indirectament el frau que hi havia en la comercialització de la fusta en brut, per diferenciant-la de la resta i tenir a la vegada més control³⁰.

5.4. Càrrecs

Pel manteniment i bon ús dels establiments, el municipi nomenava una sèrie de càrrecs o oficis municipals que de vegades eren arrendats en subhasta pública. L'encarregat de la guarda dels boscos i del compliment de les llicències i de la tala es nomenaven vedalers³¹. Pel que sembla

---

²⁵ (AUDÍ, 1994:31).

²⁶ ... la fusta que tallaran dels dits boschs axi a llurs propi us com per vendre deguen tallar de lluna al temps que los arbres no seran en saba ço es del primer dia d'agost tro migant lo mes de mars durant el temps que no son en saba es puguen tallar i no de mijant març tro al darrer dia de juliol sota la pena de 25 sous. AMT, c. Ports, 14, (16-5-1640)

²⁷ AMT, c. Ports, 7 (11-8-1625).

²⁸ AMT, c. Ports, 23. (19-12-1609)

²⁹ AMT, c. Ports, 14, (16-5-1640)

³⁰ ... a ninguna persona entrar en lo terme de Tortosa ningun genero ni sort de fusta no sia marcada de la marca de la vila o llocs on sera estada tallada...Item han establít y ordenat que sempre y quant hauran de entrar en lo terme de Tortosa redons o, taules o, altra qualsevol sort y manera de fusta que no arriba a rossecs cumplít que an de entrar hajen de esser marcades ab les marques de llocs o vila del terme de la qual sera (...) redons taules y altrers manera de fusta tallades y marcades tambe ab la marca de la prs ciutat al peu y mateix llocs hon seran dita fusta tallada y aquella així entrada pague al respecte per tants fusts serrats quants enjudicaran importar dita fusta la qual judicatura fara lo fuster de la ciutat de Tortosa o altra persona designada . AMT, c. Ports, 35. (7-9-1616)

³¹ Privilegi del rei Jaume II per la qual el govern de la ciutat té la facultat de nomenar vedalers o guardes i de fer

existien diversos vedalers en el Terme General. Preferentment eren persones coneixedors dels Ports, això significava que no eren de la mateixa ciutat si no dels pobles propers als Ports com la Sénia i Mas de Barberans. Per marcar la fusta amb l'escut de la ciutat s'assignava un fuster de la mateixa ciutat³². Després s'assegurava el control de les mercaderies mitjançant el nomenament de funcionaris de control, visors, del pont de barques.

Per altra banda, el Consell General arrendava els aprofitaments i recursos naturals del seu terme. Aquest és el cas dels pous de neu, de pega i carbó, entre altres. Les persones encarregades tenien l'obligació d'abastir a la ciutat quan hi feia falta.

5.5. Penes

Les penes dictades en els establiments per la tala fraudulenta estaven estipulades i individualitzades per cada infracció comesa, no variant la seva quantitat monetària en tot el segle XVII, -veure quadre adjunt-. Els diners recaptats eren distribuïts entre l'acusador i l'Hospital de la Santa Creu de Tortosa³³, un terç i dos terços respectivament³⁴; i els materials confiscats eren donats íntegrament a l'Hospital. Aquesta repartició tripartida podria variar d'un establiment a l'altre, però usualment, aquest era el procediment més freqüent. Cal destacar que, a banda de les penes pecuniàries, s'establien penes corporals però, a diferència d'aquelles, aquestes la rebien únicament els bosquerols i barraquers que treballaven per a altres, els que els avisaven i els delinqüents. Aquesta diferència en la sanció s'esdevenia segurament pel poder adquisitiu de l'infractor o per pertànyer a les classes més baixes de la societat d'aquest període³⁵. A més a més, el delator sofria 5 anys de desterrament del Terme General³⁶. Les penes corporals eren regulades per la paeria, mentre que les monetàries ho eren pels procuradors. Per altra banda, aquests no podien fer cap revisió de les penes sense el vist-i-plau del Consell General³⁷.

5.6. Enregistrament

El municipi, per garantir de bona fe el cobrament de la recaptació i l'enregistrament de la documentació acumulada, disposava de diversos llibres de registre. En *Llibre de deliberacions sobre l'administració y govern dels Ports de Tortosa*³⁸, constava tot el que feia referència a l'administració dels boscos controlat tan pel Consell General com pel Consell de la Vint-i-quatrena. Desconeixem la seva ubicació i/o existència actual d'aquest llibre, però possiblement hi consti tota una recopilació dels establiments i ordenances realitzats al llarg del temps així com els diferents aprofitaments dels boscos. I, un altre llibre, anomenat *Llicències i butlletes per tallar fusta*³⁹ on constaven totes les llicències concedides per tallar fusta, així com el nom de les persones que tenien

---

establiments per a evitar els abusos fets per la concessió de Ramon Berenguer IV als ciutadans per a tallar fusta per al seu ús i venda. AMT, c. Ports (29-1-1685).

³² Veure nota núm. 25.

³³ Institució d'assistència social a càrrec de la ciutat. Les seves tasques eren els ajuts als inscrits com a pobres, als pares que rebien ajuts per als seus fills, infants abandonats... La part assistencial corria a càrrec de metges, apotecaris i cirurgians. L'administrava l'Hospitaler, nomenat pels síndics. (AUDÍ, 1994:35-34)

³⁴ ...la qual pena de vint y sinch lliures ab los presents establiments apliquen lo un terç al acusador, e, los dos terços a les necessitats del Hospital... AMT, c. Ports, 35. (7-9-1616).

³⁵ Segons P. Audí (1994:19), la societat tortosina de l'Antic Règim es caracteritzava per ser una societat fortament jerarquitzada, amb poca mobilitat social d'un estament a l'altre.

³⁶ AMT, c. Ports, 7. (11-8-1625).

³⁷ AMT, c. Ports, 7. (11-8-1625).

³⁸ AMT, c. Ports, 7. (11-8-1625).

³⁹ AMT, c. Ports, 7. (11-8-1625).

propietats en els boscos. Per últim, hi havia un llibre de registre que s'anomenava *de fraus*⁴⁰ on es constava les denúncies fetes pels vedalers així com diversos fraus comesos.

No hem trobat cap notícia relacionada amb els mecanismes de control per part d'altres propietaris o poders per al segle XVII.

6. Fraus

Quasi la major part de la documentació consultada pertanyen a aquest període correspon a escrits relacionats directa o indirectament amb la tala fraudulenta d'arbres als Ports. Malgrat aquest fet, aquests documents ens ha proporcionat una importantíssima informació ja que corresponen a llargs processos judicials. En primer lloc, ens informen sobre les normes que regulaven l'explotació del bosc, ja que en cadascun dels afers s'ajuntaven els establiments corresponents. En segon lloc, s'especifica l'origen i els noms d'alguns dels principals rossegadors, llenyataires i propietaris; la major part d'ells pertanyents a famílies dedicades a l'explotació del bosc procedents de la Sénia. En tercer lloc, ens a proporcionat els noms dels diferents útils utilitzats en la feina del ròssec i tala, així com les variades formes del transport dels arbres. I, per últim, ens ha informat tan de la procedència de la fusta, com del seu ús i destinació final. La totalitat dels casos correspon a fraus comesos dins del Terme General, però no descartem la tala fora de la llei en altres partides dels Ports.

Generalment, els processos s'originen tan a partir d'una denúncia d'un particular, com de la denúncia d'un vedaler, i també per una batuda organitzada pel municipi. El primer cas, la denúncia per part d'un particular, és interessant ja que es trobava regulat pels establiments⁴¹, sent la causa de la major part dels processos judicials. Els establiments legislaven i instituïen directament la figura del delator mitjançant el pagament d'una taxa reglamentada que corresponia a una tercera part del import de la pena monetària aplicada als infractors. Aquesta taxa podia arribar a ser molt elevada, depenent de la quantitat d'arbres tallats i de les persones afectades, per la qual cosa el pagament representava una forma de guany extra per al delator. Però, pel que sembla, també hi havia rivalitats entre els diferents llenyataires, sent el delator un altre rossegador o bosquerol que efectua la denúncia en defensa del seu territori forestal enfront d'altres⁴².

El segon cas, la denúncia per part d'un vedaler, és minoritari en relació amb els altres casos. Pel que sembla, la responsabilitat del vedaler era veure i controlar els boscos, no podent-hi realitzar o portar-hi a cap la part executiva. Quant tenia vist una tallada o homes tallant ho comunicava a la paeria; llavors els procuradors enviaven a un oficial i varis homes per agafar-los⁴³.

El tercer tipus, batuda per part d'oficials o procuradors de la paeria, sembla que era bastant corrent, realitzant-se periòdicament o també quant els vedalers comprovaven una gran tallada d'arbres.

Hem trobar a l'AMT més de 40 casos de fraus durant aquest segle. Aquest fet és bastant indicatiu de la generalització de la tala fraudulenta als Ports i concretament a la zona de la

---

⁴⁰AMT, c. Ports, 7. (11-8-1625).

⁴¹ En l'establiment de 1616 es regula que *un terç* (es refereix a l'import de la sanció) *serà per la ciutat, un altre per l'acusador*, (...). Aquest terç correspon a cadascuna de les penes aplicades, per la qual cosa i depenent de l'afer, l'import pot arribar a ser molt elevat. En el mateix establiment es legisla de quina manera s'assegurarà la part de l'acusador. AMT, c. Ports, 35.(7-9-1616).

⁴² Nicolau Renom, francès i serrador, confirma que Canyigueral treu fusta de la Vallcanera des de fa 4 o 5 anys per a fer *comerços i mercaderies*. També diu que la Vallcanera està arruïnada *que no hi ha fust que aprofite* i els culpables són los de La Sénia. AMT c. Ports, 59. (29-8-1613).

⁴³ Els procuradors han enviat a una persona als Ports i aquest ha trobat una destral, una serra i *40 rolls de fusta fets*. Els procuradors ordenen que un oficial amb uns quants homes vagi a Vallcanera i Catinell i detinga a aquells que trobe fent llenya. AMT c. Benifaça, 35. (1-1-1607).

Vallcanera i les seves rodalies com Catinell, entre altres. La major part dels fraus són comesos per part de persones originàries de la població de La Sénia. Destacant la implicació de famílies senceres dedicades plenament a aquesta feina⁴⁴. Aquest fet és indicatiu de la importància de l'economia forestal en la vida quotidiana i en el desenvolupament d'aquesta població -veure quadre adjunt-.

La major part dels implicats corresponen a bosquerols que treballen per a altres persones d'una manera continuada, en el cas de comerciants o serradors per la seva comercialització⁴⁵; o per encàrrecs puntuals, en el cas d'artesans per la fàbrica d'útils o productes⁴⁶. La majoria dels casos les denúncies són a causa de la tala d'arbres sense tenir la corresponent llicència o butlleta. En els casos que són agafats pels oficials municipals en el lloc dels fets, es corrent la invenció de qualsevol artimanya o ocurrència, en algunes ocasions bastant originals⁴⁷ per no pagar l'import de les penes. En altres ocasions diuen que treballen per altres que tenen butlleta o són propietaris de la finca⁴⁸. És interessant aquesta circumstància ja que, pel que sembla, hi havia una maniobra o confabulació entre les grans famílies propietàries de terrenys en els Ports contra els interessos i poders municipals de Tortosa. Per una banda, el pagament dels impostos i la limitació del número d'arbres per la tala coaccionava l'expansió econòmica d'aquests propietaris. I, per altra banda, la cooperació i ajut als bosquerols semblava una manera de lluitar contra el poder de la paeria i així defensar els seus drets enfront d'aquesta⁴⁹.

De fet, en un establiment del 8 d'agost de 1690 s'estipula una nova ordenança -desconeixem si existia anteriorment-, probablement per contrarestar i a la vegada tallar l'augment d'infractors que arrossegaven en finques particulars i també per tenir un control i poder sobre les finques particulars amb privilegis reials o d'altres per tallar fusta. Creiem que aquesta és bastant significativa per la qual cosa l'afegim seguidament:

Jaume Botarell sotsveguer de Tortosa i Ribera d'Ebre publica els esmentats establiments:(...) Cap ciutadà de Tortosa, ni del seu terme ni ningú que tingui amprius (Drets, usos...) als esmentats boscos no podran tallar sense la corresponent

---

⁴⁴ Procés contra Joan Cabanes i Jaume Martí i altres de La Sénia on també troben els fills dels mencionats. Són capturats i tancats a la presó. També es demana l'excarcel·lació dels menors fills dels acusats, Josep Cabanes(15 anys) Jaume Martí(14) i Narcís Cabanes(12) sota jurament de presentar-se. AMT c. Ports, 50. (8-10-1699).

⁴⁵ En un procés de frau, un testimoni anomenat 'Andreu Martínez (bosquerol) declara en contra de Joan Canyiguer de La Sénia, que des de fa 10 anys l'ha vist tallar fusta de tot gènere de fust a la Vallcanera, per a vendre-la i fer-ne comerç. AMT c. Ports, 59. (29-8-1613).

⁴⁶"(...)Un dels testimonis diu que la fusta va ser venuda a un boter (...)" AMT c. Ports, 56. (1-1-1682).

⁴⁷Al Barranch de la Fou trobarem dos homes ab dos cavalcadures ab albarda y destrals, y dient los hont hanaven digueren hanaven allaurar, y lo senyor Sotsveguer los captura y detingue... AMT c. Ports, 35 (30-10-1624). En un altre cas (...) Els de La Sénia volien justificar-se: "que la garrotera y bagues les portaven per a baixar los aperos quant haurien sembrat y les destrals per fer alguna ocellera...?" (...). Tan comú i general era el frau en la població de La Sénia que molts veïns de la Sénia tenien albarà per fer fusta per arreglar les cases i que no se n'arreglava cap. AMT c. Benifassà, 45. 10f.. (17-7-1600).

⁴⁸Es fa referència a les despeses que fan els 12 machos requisats i a la inocència dels amos dels machos que no han delinquit perquè anaven a fer fahenes a llurs heretats i a la baronia de Vallcanera ab llicència del amo de aquella llogats.... AMT c. Ports, 35. (31-10-1624).

⁴⁹En el procés contra Jaume Mitjavila i altres de La Sénia, aquests diuen que són homes llogats per Martí Salvador de La Sénia i que talla arbres a la Vallcanera. Relacionen a Martí Salvador amb Joan Castells (havien llogat els esmentats homes). Es fa referència a la baronia de Vallcanera i Catinell i els drets dels seus propietaris(donació feta segons les costums de Tortosa). També es fa referència a la Real Audiencia de Catalunya (potser alguna causa o judici) el 1609, i als drets immemorials que tenien els amos de la Vallcanera a tallar fusta en la dita propietat.(f. 59-60).La Vallcanera era una heretat pròpia dels Castells de La Sénia y altres la qual ells y sos predecesors han tingut y tenen per títol de donacio per los senyors de Tortosa, en .... feta sots directa senyoria de la Real Magestat del Rey nostre Senyor als quals Senyors de Tortosa dita Real Magestat ha succedit a cert anno cens y altres drets infithedicals lo que...(f.59). AMT c. Ports, núm. 35. (31-10-1624).

llicència."(...)ans de totes coses tinga demanada, y obtesa llicència del Magch Consell de quinsena de dita ciutat o cobrar albara dels nots escrivans de la sala del Consell de aquella ó de altre de aquells del no y cort de la fusta que talar voldra lo qual albara y llicència nos puga ni dega produhir per lo dit Magch Consell de quinsena ni per los scrivans o los altres dells expedir sens que primer lo que dita fusta voldra jure y poder de dits escrivans que la dita fusta vol, y si menester pera son propi us obres de llurs casses e heretats cups botes, llenyes, barques és altres obres y obs. I així mateix lo bosquerol o barraquer qui ha de tallar dita fusta jure que aquella tallara de bona lluna, y en dia clar, y que no la tallara ni fara tallar ni permetra se talle contra la forma mente, y tenor dels pns establimentns y fets dits juraments, y provehit per lo dit Consell de quinsena los dits escrivans aigen de registrar primer dita llicència, y juraments, y despres expedir lo albara en la forma acostumada. Entes enpero y declarat que per quant los bosquerols no curen sino perdre tots los albarans quels venen donant y desa manera los ciutadans no son ben servits, y de aqui se segueixen grans inconvenients segons la esperiencia á mostrat que per ço no lo donen al bosquerol albarans per a tallar que primer aquell no jure en poder de dits senyors Procuradors quins albarans te, y de quina, y quanta fusta, y si per lo jurament constara tenir tanta suma de fusta per a tallar y obrar que aparega con jurament als Senyors Procuradors que aquell no posa ab comoditat acollir a la nessecitat de aquell que voldra la fusta que en tal cas se dona al altre barraquer que no tindra tanta, y pora ab mes facilitat acodir a servir a qui voldra aquella fusta l qui contra la susdita forma, y sens albaran ut supra provehit, y expedit tallaran o fara tallar fusta alguna encorrega en les persones damunt en lo primer capitol contengudes ab la mateixa applicacio..."(f.9) AMT c. Ports, núm. 38. 43f.

Per altra banda, en algunes de les batudes organitzades pel municipi de Tortosa o també durant la vigilància del vedaler eren trobats bosquerols sense llicència, aquests fugien deixant tots els estris i la fusta tallada. Llavors els oficials busquen testimonis per conèixer-les⁵⁰; aquests testimonis, si no col·laboren amb els oficials, han de pagar les penes estipulades⁵¹. Es de suposar que els infractors haurien perdut tot el material, sent confiscat pels procuradors. El frau en la tala d'arbres arribava fins i tot als càrrecs o oficials municipals encarregats de la seva vigilància. Hi ha un procés de l'any 1623 contra *Antoni Roda, vedaler del port i Josep Sanglés, bosquerol per explotació il·legal de fusta al port*⁵². Pel que sembla el vedaler var ser subornat segons un testimoni.

Cal destacar la presència de rossegadors i contractistes de nacionalitat francesa amb domicili a la Sénia, i que treballaven a la zona de la Vallcanera. En relació amb aquesta circumstància hi ha uns processos de frau on consta aquestes persones, tan com a testimonis⁵³, com a inculpats⁵⁴.

Sols hem trobat uns cas en el qual d'específica que han estat tallats arbres que no portaven la marca de l'escut de la ciutat de Tortosa, aclarint que la fusta d'aquesta zona, concretament la

---

⁵⁰Josep Martínez, vedaler, acompanyat de Joan Foix va trobar dos serradors a la partida de Vallcanera, a l'Avellanar i quan els van veure van fugir deixant la serra i la destal i la fusta sis càrregues de quadrons (...) trobaren a Joan Galià de La Sénia i a Miquel Hieroni de Tortosa i els van preguntar qui eren los serradors que havien fugit, dient que eren Miquel Feres i un tal "Heroni" i que serraven per a Domingo Banyeres de La Sénia. AMT c. Ports, 36.(6-3-1629).

⁵¹En un establiment es regula la pena contra els que avisen als delinqüents del Port. Els que avisen als *delinqüents rebran la pena de 100 assots i de 5 anys de desterro del terme general de Tortosa*. AMT c. Ports, 7 (11-8-1625).

⁵²AMT c. Ports, 53. (4-2-1623).

⁵³Nicolau Renom, francès, serrador confirma que Canyigueral treu fusta de la Vallcanera des de fa 4 o 5 anys per a fer "*comerços i mercaderies*" AMT c. Ports, 59 (29-8-1613).

⁵⁴Procés de tala il·legal contra Joan de Borossa, bosquerol de nacionalitat francesa. AMT c. Ports, 56 (1-1-1682).

Vallcanera es troba marcada amb aquest escut d'armes⁵⁵.

7. Zones de tala

La determinació i assignació dels llocs o de les zones de desforestació durant aquest segle es troba lligada directament amb aquestos processos de frauds, desconeixent, com hem dit, la tala d'arbres oficials. Aquest fet, suposar i implica que tan sols tenim constància de la procedència d'una part del total de la fusta tallada en los boscos dels Ports. Malgrat aquesta circumstància, sembla que, pel que fa al lloc circumscrit al territori de la baronia de la Vallcanera, la tala d'arbres era força important durant aquest temps. En relació a aquest fet es freqüent, a la majoria dels processos judicials, el comentari per part dels testimonis o dels procuradors de que el port de la Vallcanera està *del tot arruïnat de tal manera que no hi ha un pi per a poder tallar y los que ha arruïnat dit port son stats los de la Cenia (...) que no hi fust que aprofite*⁵⁶. I, també per part del vedaler que es queixa de que *Galian ha talalt molta fusta dels ports (...) es molt publich que los de La Cenia y altres arroine lo port tallant los pins y trahent la fusta fora del regne*⁵⁷.

Pel que sembla la tala il·legal era igual o superior a la oficial quant la majoria dels establiments decretats per la paeria de Tortosa relacionats amb la tala d'arbres comencen així *Attenent y considerant los boschs de la dita ciutat de Tortosa, y de Carles y de Alfara, y de tots los termens gnals de dita ciutat esser vinguts en gran destruccio y ruyna per lo gran tallar y cremar que se han fet y fa(...) e lo profit, reparo e millorament dels dits boschs per tal que les fustes de aquells puixquen creixer e multiplicar han stablit y ordenat que en los boschs dels ports de la Ciutat e terme de aquella en qualsevols ports així de la com della lo Riu Ebro com per lo Coll de Balaguer, Cardó y Montsià ninguna persona de qualsevol stament o condició s'agose tallar ni fer tallar pi o pins carrasques o roures o arbres ....*⁵⁸.

Per la documentació consultada, els llocs principals de tala fraudulenta eren els següents: heretat de la Vallcanera i Catinell, partida de les Falgueres, Vall de la Galera, heretat dels Castells (segurament fa referència a la Vallcanera), partida de Refalgarí, partida de Burgar, partida de Rocabruna, partida de la Caravella, Termes del Boixar i Coratxar, partida de Regatxol, partida de la Cova de la Beneta i partida de les feixes d'en Amat (veure quadre adjunt).

8. Tall i eines

Les maneres de treure, tallar i serrar arbres, així com els útils emprats en aquestes feines es troben anotades en les causes judicials i en els establiments. Es pot resseguir el procés de la tala, del serrat i del ròssec mitjançant aquest documents. També queden anotades les mides i les formes dels arbres ja tallats i serrats.

Els noms dels arbres i de les fustes serrats apareguts en els documents són els següents:

taulons
quadrons
rolls de fusta fets
fusta cayrada:
fusta redona
antenes

arbres de vaixells
arbres de caranes
arbres de barques
taules
fusta, fust
fusta serrada

---

⁵⁵AMT, c. ports, 23 (19-12-1609).

⁵⁶AMT, c. Ports, 59 (29-8-1613).

⁵⁷AMT, c. Ports, 19 (1-1-1619).

⁵⁸AMT, c. Ports, 50 (8-10-1699).

jambra
post
coster
soques

trals serrats
mies
troncs mig partits
barres

Pel que fa als útil emprats en el ròssec:

albardes
aperos
arreus
barques
carros
coll de besties
destrals

bages o bagues
esquadrejant fusta
garrotes o garroteres
macho
machos albardats
rossech

9. Beneficiaris

Oficialment, els gran beneficiari de l'explotació forestal dels Ports era el municipi de Tortosa. Com hem dit en l'apartat de propietat, el govern d'aquesta ciutat tenia ple poder i dret sobre els boscos del seu Terme General⁵⁹ pels privilegis reials i comtals. Per la qual cosa tenien plena competència en la concessió de llicències per a la tala, i en el cobrament dels impostos.

A la llarga, aquests privilegis reials sobre els boscos van anar en contra del poder estatal quant aquest últim va intentar apropiarse d'aquestes competències. En el llarg plet amb la Capitania General, per la seva interferència en els processos criminals pel tament d'arbres⁶⁰, el lloctinent de Catalunya s'adreça als procuradors que, malgrat els privilegis de que gaudeix la ciutat, és lícit per part de l'autoritat reial tallar i treure fusta del Ports⁶¹. És de suposar que el municipi cedís part dels seus privilegis, deixant tallar fusta⁶².

Pel que respecte a les propietats de la Tinença de Benifassà, desconeixem el seu beneficiaris per part de la comunitat religiosa. Segurament deuria imposar els seus privilegis reials sobre les propietats dels boscos que pertanyien a la tinença, concedint llicències per la tala. Però, a partir d'aquest segle, s'inicien els primers símptomes de trencar amb el poder quasi feudal del monestir. Les comunitats de la tinença, cansats de la poca llibertat donada i del domini de l'Abat, anaven esgarrapant quant podien privilegis al monestir⁶³. Pel que es veu, els municipis van poder

---

⁵⁹ A l'establiment de 1616, el govern de Tortosa *han stablit e, ordenat que nenguna persona de qualsevol estament grau o conditio gose ni pressumesca traure ni fer traure dels ports del terme general de la present ciutat a rossech ni ab machos ni carros ni amb barques (carranes?) vaixells ni altre qualsevol genero de leny ni de altra qualsevol manera qualsevol genero de fusta aixi serrada o per serrar grossa o chica, antenes arbres de vaixels carranes? o, barques, tallarla sens llicencia y bolleta..* AMT c. Ports, 35.

⁶⁰ AMT

⁶¹ AMT, Virrei i Audiència, 2, paper.(3-1-1638).

⁶² En un procés contra Joan de Borossa s'anota que aquest tallava fusta per al Rei, destinada a les drassanes de Barcelona. AMT, c. Ports, 56 (1-1-1682).

⁶³ L'any 1697 es realitza una *venda de la masia den Roda dins dels termes de Boixar i Coratxar a Antonio Roda, Miguel [--] i Juan Ruiz de Penyarroja. Pertanyia, l'any 1683, a Oriola Bel, viuda de Jose Bel, vecina de la Baylia de Ballestar.* El monestir impedia la tala d'arbres, fent la viuda un plet. A la fi es va aconseguir una concòrdia entre les dos parts el 1687, donant clar que les herbes i la fusta són de la masia.(GISBERT, M. J.; CHAVALERA, J.; 1808:254).

Igualment, *De estos recursos i instancias se colige lo resentidos que estaban los espíritus de nuestros vasallos por el*

aconseguir tenir drets sobre les fustes dels seus termes, o al menys poder disposar de zones comunals per al seu propi ús.

Tampoc tenim constatació de l'existència de zones comunals de les poblacions properes als Ports, així com de les seves administracions. Hi ha però, documentació inserida en els plets de frau referent a la propietat i als drets per part dels hereus de la baronia de la Vallcanera⁶⁴, per donació a la família Hinneyerola el 1238⁶⁵. En un primer document consta els noms d'Antoni Castell, Joan Castell, Jaume Castell, Noffre Castell, Joan Tornero, Pere Castell⁶⁶ i en un darrer els noms dels propietaris són Valentí Castell, Miquel Forner, Joan Bertomeu, Valentí Vidal, Ventura Vidal, Miquel Domingo Cañiguerol, Miquel Amargos, Manuel Peralada, Pere Forner y Josep Raymundo Homedes.

Com podem veure, segurament el propietari amb més terreny o poder era la família Castell, fins hi tot consta com a heretat del seu nom⁶⁷. Per fer valer els seus drets sobre aquest terrenys enfront del municipi de Tortosa van fer intervindre a la Real Audiència, donant-los la raó als propietaris⁶⁸. Una altra família amb propietat a la Vallcanera i que també va fer valdre els seus drets és la de Vidal de la Sénia⁶⁹. Les lluites per l'explotació forestal entre els propietaris i la ciutat de Tortosa van continuar durant tot el segle XVII, però és interessant una requesta presentada conjuntament per tots, o per la major part, dels propietaris de terrenys a la Vallcanera, demanant el seu dret sobre aquests⁷⁰. La paeria justifica les seves accions contra els propietaris en el privilegi del rei Jaume II per la qual té la facultat de nomenar vedalers o guardes i de fer establiments per a evitar

---

ejercicio de la Jurisdicción Alfonsina que disfrutaba; pero el monasterio gastaba mucho en pleitos y se veía en los mayores apuros por lo que con intervención de algunos señores de estas tierras inmediatas, como de Valencia, trataron de hacer una amigable concordia. (...) y los pueblos de la Puebla Ballestar, Fredes, Corachá, Bel Castell de Cabres y Herbes. Entre els punt resolutius cal destacar: Renuncian los pueblos el recurso de los hebajes, i todos los demas recursos [---], dejandoles el uso de hierbas y maderas para sus usos propios; Poder pescar al riu; Renuncien al plet de Fredes, aquest era per poder moldre el seu gra en els molins que volguessin i no estar obligats a moldre als molins de la tinença [---]... firmaren l'any 1703.(GISBERT, M. J.; CHAVALERA, J.; 1808:276).

⁶⁴ Referent amb aquest fet hi ha una sèrie de documents: AMT, c. Ports, 23 (12-12-1609); c. Ports, 11 (11-10-1616); c. Ports, 35 (31-10-1624); c. Benifassà, 49. (6-3-1625); c. Ports, 36. (6-3-1629); c. Carrascal, 28. (11-10-1632); c. Ports, 33 (2-5-1640); c. Ports, 54 (29-7-1684); c. Benifassà, 52, (1-1-1685).

⁶⁵ En un document de 1640, possiblement una carta de la família Castells a la Reial Audiència per un procés de frau, hi ha còpia de la donació de la Vallcanera a *Etephania muller de Alegre Hinnyerola* el 8-10-1238 per part del Hospitalers; Més endavant consta que la donació va se feta per Guillem de Montcada i els templers a una família procedent de Linyola. AMT, c. ports, 33 (2-5-1640). En un altre hi consta el dret dels seus propietaris a tallar fusta (feta segons les Costums de Tortosa) i més endavant als drets immemorials que tenien els amos de la Vallcanera a tallar fusta en la dita propietat.(f. 59-60). La Vallcanera era una heretat pròpia dels Castells de La Sénia y *altres la qual ells y sos predecesors han tingut y tenen per títol de donacio per los senyors de Tortosa, en .... feta sots directa senyoria de la Real Magestat del Rey nostre Senyor als quals Senyors de Tortosa dita Real Magestat ha succedit a cert anno cens y altres drets infithedicals lo que...*(f.59). AMT, c. Ports, 35 (31-10-1624).

⁶⁶ Segons aquest document, aquestes persones i altres de la Sénia tenien dret a tallar fusta a la Vallcanera. AMT, c. Ports, 11 (11-10-1616)

⁶⁷ En un plet de frau consta que tallaven a l'heretat dels Castells. AMT, c. Ports, 36. (6-3-1629)

⁶⁸ En el procés de frau de 1624 els van confiscar 12 machos, sent tornars per decret de la Reial Audiencia. AMT, c. Carrascal, 28. (11-10-1632).

⁶⁹ Instància presentada per la Família Vidal al-legant els seus drets a explotar els boscos de la Vallcanera. Es recolzen en la donació feta per l'Orde de Sant Joan de Jerusalem als seus antecessors. AMT, c. Benifassà, 52, (1-1-1685).

⁷⁰ Requesta presentada pel procurador dels hereus de la Vallcanera als procuradors de la ciutat de Tortosa per tallades il·legals de fusta a les seves terres. S'esmenten els noms dels hereus: Valentí Castell, Miquel Forner, Joan Bertomeu, Valentí Vidal, Ventura Vidal, Miquel Domingo Cañiguerol, Miquel Amargos, Manuel Peralada, Pere Forner, Josep Raymundo Homedes. Es parla d'hereus, posseïdors útils i propietaris del lloc de la Vallcanera, *fustes, llenyes, herbes, pastures, aigües i demás drets i pertinències*. S'esmenten la facultat dels hereus per alienar i vendre en virtut de la donació de l'ordre de Sant Joan de Jerusalem de 20-12-1238 feta a Estefania, dona d'Alegret de Sanyerola i a Bertomeu i Arman, els seus fills i successors. Els procuradors de la família es basen en la donació per demanar l'excarcel·lació i que els siga retornat el material confiscat. AMT, c. Ports, 57, (19-10-1699).

els abusos fet per la concessió de Ramon Berenguer IV als ciutadans per a tallar fusta per al seu ús i venda⁷¹.

Per altra banda, sembla que una part de la fusta tallada a la zona de la Vallcanera era controlada o comprada per persones estrangeres, possiblement rossegadors francesos⁷².

10. Destinacions i usos

La major part de les fustes tallades eren controlades per la paeria de Tortosa, per la qual cosa, els seu primer destí era el pont de barques de l'esmentada ciutat. Segons P. Audí la fusta no era comercialitzada en brut sinó el producte que se n'obtenia. Per les llicències concedides i enregistrades entre 1600-1650 en el *Llibre de Provisions* de la paeria de Tortosa aquest autor ha pogut reduir que la demanda majoritària correspon a artesans de la ciutat, que la compraven com a matèria primera o com a combustible. Presumiblement, la major quantitat de fusta aniria destinada a les drassanes de la ciutat per la construcció de diferents tipus de vaixells. L'altra part de les fustes eren destinades per a petits comerciants i artesans: boters, mestres d'aixa, aladrers, patrons i mariners -aquests la compraven per la fabricació de vaixells⁷³-, botes, obres a la casa i ús propi.

P. Audí classifica les diferents destinacions de la fusta a partir de les llicències efectuades entre els anys 1631-1632:

<i>Obres:</i>	5
<i>Construcció vaixells:</i>	7
<i>Obrar a la botiga:</i>	11
<i>Ús propi:</i>	2
<i>Sense especificar:</i>	16

Per altra banda, les grans tales efectuades a la zona de la Vallcanera, per frau, anaven destinades al *Regne de Valencia*, via el port de Vinaròs⁷⁴, esquivant i eludint tant el control de la universitat de Tortosa com el seu impost per aduana establert en el pont de barques.

Finalment, hi ha dos escrit on consta, per una banda, que el destí d'una partida era per les drassanes de Barcelona, tallada amb permís reial⁷⁵.

Majoritàriament, l'ús de la fusta tallada als Ports era destinada per la construcció de galeres, on, fins i tot, molta fusta era marcada premeditadament, abans de tallarla⁷⁶ amb l'escut de la ciutat de Tortosa per aquest fí. Les tales reials, es a dir amb permís del rei, també eren per aquest ús. També creiem que la major part de les tales no oficials perpetrats pels bosquerols i propietaris de la

⁷¹AMT, c. Ports, 57, (19-10-1699)

⁷²En un procés contra la tala fraudulenta consta que els bosquerols treballaven per algunes persones estrangeres. AMT, c. Ports, 55. (29-1-1685)

⁷³Lluís Torres sol·licita en dues ocasions llicència per tallar fusta, una per a fabricar un vaixell i una altra per a fabricar dues barques, destinades probablement al comerç. (AUDÍ, P.; 1994:17).

⁷⁴Joan Roca, ferrer de La Sénia, diu que va veure molts del poble tallar i portar fusta de pi serrada i en part per serrar, taulons i quadrons de la Vallcanera a La Sénia per vendre-la posteriorment al Reine de València. AMT c. Benifassà, 45. (17-7-1600). *El vedaler es queixa de que Galian ha talat molta fusta dels ports (...) y ha tret aquella al regne de València y ne fa mercaderia y així mateix es molt publich que los de La Cenia y altres arroine lo port tallant los pins y trahent la fusta fora del regne.* AMT c. Ports, 11.(11-10-1616). *Declaren dos vedalers dels ports que Antoni i Jaume Castells de La Sénia tenen un establiment als llocs abans esmentats de fa quinze o setze anys i a on han tallat moltíssima fusta que han tret cap al Reine de València, via La Sénia i Vinaròs.* AMT c. Carrascal, 28. (11-10-1632).

⁷⁵AMT, c. Ports, 56. (1-1-1682).

⁷⁶En un procés s'acusa a Castell de tallar pins que podrien servir per a la construcció de galeres. La fusta d'aquesta zona (Vallcanera i Catinell) està marcada amb les armes de la ciutat. AMT, c. Ports, 23 (19-12-1609).

Sénia tenien aquest fi.

Generalment, l'ús de la fusta consta en els establiments dictats per la ciutat de Tortosa. Aquests són *cubes, botes, lenys, barques, o altres vaixells, e , altres qualsevols obres*⁷⁷. Per la qual cosa, creiem que aquests productes era l'ús majoritari i final de la fusta treta dels Ports. Al marge, hi ha diferents usos minoritaris; en una carta del rei Carlos III es demana permís per que deixen tallar 12 pins a l'orde de Montesa per a fer premses per a treure oli⁷⁸. Altre, un permís per talla fusta per a la conservació i fàbrica del pont de barques⁷⁹. Aquests fets signifiquen que l'ús final de la fusta tallada als Ports era mol variat, a banda de l'especialitat per la construcció de galeres. Hi ha, però, una extracció de fusta, ja limitada abans de tallar-la, per una destinació en concret. Ens referim a l'elecció d'arbres per la construcció de vaixells, particularment les *antenes*, es a dir el pal major o menor del vaixells; aquests es trobaven totalment reglaments pels establiments⁸⁰.

11. Altres aprofitaments

El tipus d'aprofitaments els podem classificar en dos grups a partir de la utilització del tipus de matèria primera emprada en l'elaboració de productes. El primer grup es troba directament relacionat amb la tala d'arbres i la fusta per l'elaboració de subproductes: carbó, quitrà, pega, etc. En el segon grup s'inclouen els aprofitaments naturals característics de muntanya: neu o gel, mines de ferro, vidre, calç...

Tant uns com altres es troben igualment enregistrat i reglamentats pels diferents establiments imposats al llarg del temps per la paeria de Tortosa⁸¹. No tan sols es regulava la seva explotació sinó també es controlava les activitats humanes exercides sobre ells i fins i tot s'anomenava l'ofici, es a dir la persona encarregada d'abastir a la ciutat o de l'elaborar el producte⁸².

11.1. Forn de pega

Els forns de pega estaven construïts a terra i eren de metre i mig de diàmetre per dos o més de fondària. El fons del forn era arrodonit per facilitar que el producte fluís cap al centre, des d'on era conduït cap a un altre recipient, igualment cavat a terra però de dimensions més petites i més ben acabat. El sistema consistia en omplir el forn amb els fragments de tea i cobrint-lo acuradament amb escorça; l'encensa es feia per la part superior i el procés d'elaboració era lent i llarg, podria durar dies. El producte final era la brea, quitrà o pega, un líquid molt viscos i de color negre que s'utilitzava per a impermeabilitzar els vaixells i era molt apreciat per tota la gent marinera.

Seguint exactament el mateix procés s'obtenia la pega. El quitrà acumulat en el segon recipient es regirava immediatament amb una vara llarga. Al cap d'una estona i després d'apagar el foc del quitrà es dipositava en caixes on se solidificava. En el món rural, la pega s'utilitzava per a fer emplastos medicinals i per la ramaderia i altres usos domèstics⁸³.

Durant aquest segle hi ha diversa documentació sobre aquest tipus d'aprofitament. Però no

---

⁷⁷ AMT, c. Ports, 14 (16-5-1640).

⁷⁸ AMT, c. Registre Correspondència. Cartes Reials, 133 (22-6-1666).

⁷⁹ *El 1644, els procuradors atorgaren un mandat als jurats d'Aldover a fi que poguessin baixar fusta del Port per a conservació i fàbrica del pont de Barques.* (AUDÍ, P.; 1994:38).

⁸⁰ En un establiment es prohibeix tallar *qualsevol manera qualsevol genero de fusta aixi serrada o per serrar grossa o chica, antenes arbres de vaixels carranes? o, barques, tallarla sens llicencia y bolleta...* AMT, c. Ports, 35. (7-9-1616)

⁸¹ Es van portat a terme diversos processos per la tala fraudulenta de fusta per l'elaboració de Tea, pega i alquitrà. AMT, Paheria i veguer I-261 paper. (11-8-1631).

⁸² P. AUDÍ, 1994:30.

⁸³ BOIX BLANC, Guedi; CARRETÉ BUSQUESTS, Josep. (1993)

hi ha cap que faci referència al sistema d'elaboració dels productes. Malgrat això, podem situar alguns forns de pega a partir de la descripció d'una batuda organitzada pels procuradors de Tortosa. Un es situa al costat d'un camí localitzat al mas Font, pel que sembla dins de la partida de la Vall d'Abella o per les seves proximitats. I, un altre situat al barranc de la Fou⁸⁴. L'elaboració de pega deuria ser bastant elevat per la denúncia que fa el comissari reial afirmant que aquests aprofitaments fan malbé els arbres bons per a fabricar galeres⁸⁵. Encara que el text d'aquest document és confós, sembla que la ciutat de Tortosa replica dient que els ciutadans d'aquesta ciutat tenen dret per tallar-ne per a ús propi, defensant als quitrainers.

11.2. Les neveres

Pel que fa al proveïment de gel, la ciutat de Tortosa i els altres poders, subhastaven per una certa quantitat de diners la funció de povero amb l'obligació de donar gel i d'abastir a la ciutat durant tot un any⁸⁶. El sistema de producció es realitzava en l'anomenat nevera, pou de gel o pou de glaç construïts per l'acumulació i conservació de la neu durant la temporada de l'hivern, per al seu consum durant tot l'any. Consistia en uns dipòsits fets a terra en forma de pou de secció transversal circular, d'uns tres metres o més de diàmetre i d'una fondària variable, generalment profunds.

Aquestes neveres eren de propietat municipal sent arrendades a una persona, denominada povero, en pública subhasta per una quantitat anual, amb la condició de netejar-lo, conservar-lo i omplir-lo de neu durant les nevades per tenir durant tot l'any gel suficient per a l'ús públic. El treball del povero consistia en omplir amb neu el pou, i posant-hi palla o vegetació, element aïllant, entre les diferents capes que s'hi dipositaven.

La utilització de la neu es generalitza des del segle XV, i és emprada per la conservació d'aliments, aplicacions medicinals, per confeccionar l'oli de neu, per a l'elaboració de refrescs... En relació a l'explotació de la neu per part de la ciutat de Tortosa sabem que el preu era regulat pel mostassaf, funcionari municipal que tenia al seu càrrec la vigilància i el contrast de pesos i les mesures; la producció de gel per als hospitals era gratuïta. La producció de gel estava gravada per un impost municipal denominat dret de la neu. Es té constància de la producció de gel des d'època medieval sent, a partir de principis del nostre segle i de la seva industrialització en fàbriques, el punt de partença del seu abandonament i desús; tenim, però, constància de la seva reutilització durant la postguerra.

Al Ports tenim localitzades les neveres als pobles de Fedres, Boixar i La Pobla i a diferents masos com el Mas Blanc, Sant Miquel i mas de la Portella⁸⁷. La majoria deurien ser construïdes per manament del monestir per a la seva explotació⁸⁸. Creiem que el sistema d'explotació seria similar

---

⁸⁴ (...) *prengue lo camí fora lo port y seguint-lo mos puga al mas de Barberans y de alli la mateixa nit mos ne pujaven tots al port a la partida de Vall de Abella, terme de la present ciutat y alli faseret que dit sotveguer era pujar al port y capturar als talladors y serradors de fusta y a la que feia a la punta de dia anant nosaltres en lo camí prop d'un forn de pega al mas font? verem dos homes que pujant...lo port y venien dret a nosaltres..(...) quant foren al barranch de la Fou hi ha un forn de pega...AMT c. Ports, 35 (31-10-1624).*

⁸⁵ AMT, c. Ports, 20 (8-4-1628).

⁸⁶ En un procés judicial consta que Joan Tarrós tenia l'arrendament de la provisió de la neu o gel amb la condició expressa que sempre *i quant dins dels termes de la present ciutat o de Horta o Arnes o en qualsevol part d'aquelles neuas o gelas tingués l'obligació de plegar i emportar-se neu o gel*. Sembla que el tal Tarrós va negligir l'obligació d'arreglar neu. Tarrós manifesta que quan va anar al pou amb el seu germà Salvador no van trobar prou neu per a plegar per la provisió de tot l'any, ni tampoc per a un sol dia. Es queixa que el gel era poc i molt prim. AMT c. Ports, 65. (25-2-1625). En un altre procés contra Joan Prunyonosa (mercader de Tortosa), arrendatari de la provisió de neu, hi consta que la faciliti a la ciutat a raó de dos diners per lliura. Es fa referència a un pou situat al terme d'Arnes i que és del il·lustre Capítol. AMT c. Ports, 62. (01-08-1638).

⁸⁷ FORCADELL; MILA; 1994.

⁸⁸ *Este S. Abad en el año 1610 hizo el pozo de nieve de Fedres que era grande y costó algunos reales para de este modo asegurar la nieve necesaria al monasterio y aun para vender. Hace muchos años que este pozo esta*

al utilitzat per la ciutat de Tortosa.

11.3. Les mines

En l'àrea que ens ocupa, els massís dels Ports, és coneguda, des de temps antics, l'explotació de diferents jaciments d'extracció de mineral. Però, l'activitat minera a la zona presenta una situació desigual en relació al coneixement d'aquests aprofitaments naturals per part de l'home, ja que si bé tenim constància, a partir de la documentació⁸⁹, de diferents extraccions i explotacions mineres, no tenim estudis o monografies explícites d'aquest treball: tipus de mines, ús, mitjans de producció, recursos humans, períodes d'explotació, ...D'aquestes extraccions se'n té constància des de l'Edat Medieval, abandonant-se algunes a partir del segle XV i XVII. Eren propietat del Monestir de Benifassà per decret de 1562 de Felip II⁹⁰, el qual les arrendava a altres persones per a la seva explotació, aquest és el cas, durant el segle XVI d'un fabricant de teixits de Morella que explotava les mines per extreure sulfats per tenyir els teixits. Algunes de les mines van continuar la seva explotació fins el segle XVII, com és el cas de les mines del Ballestar⁹¹. Actualment aquestes mines es troben totalment abandonades i perdudes. La documentació ens fa referència de l'aprofitament del recursos miners a distints indrets del Ports:

Fredes: ferro

Ballestar: sofre i sulfats, en el lloc denominat "la torreta".

Boixar: ferro

La Sénia: ferro, en el lloc anomenat "la Tosa"

11.4. Forns de vidre

Durant aquest segle tenim notícies de l'elaboració de vidre a la zona de la Tinença de Benifassà. Aquest monestir tenia un forn de vidre que l'arrendava a artesans per la fabricació de peces⁹². Desconeixem la seva ubicació exacta però possiblement es localitzaria a la vall de la Pobla en el lloc conegut com Forn del Vidre.

---

abandonado y no se pone nieve, por tenerla asegurada del pozo del Boixar. (GISBERT, M. J.; CHAVALERA, J.;1808:204).

⁸⁹A. Oliver i F. Gusi (1991) situen diferents fonts d'extracció de minerals a Fredes, Coratxar, Ballestar i Pobla de Benifassà en època ibèrica. F. Ubach (1957) fa referència a la localització de d'indústries metal·lúrgiques al Mas de Barberans (anomenada "la fabriqueta del ferro") i, entre la Sénia i Ballestar uns passatges coneguts com *fargal* i *fabrica del ferro*, (pp134). Per altra banda, ens assenyala l'explotació en altres temps dels jaciments de mineral de *alambre*", *vitriolo* i *caparrosa* al Ballestar i ferro a Fredes i altres jaciments de lignit que encara s'explotaven.

⁹⁰*Habiendo arrendado a un fabricante de paños de Morella para extraer alumbres y vetriol de la minas de la Torreta del Ballestar, se opuso el Procurador Patrimonial de su Majestad, que reside en Morella, queriendo que el producte fuese para el Rey. Fué la causa al consejo y el Rey Don Felipe II despachó un mandato Real en que declara sea el producto de dichas minas y de cuanto haya en el territorio de Benibazá y pueblos de su Tenencia (como no sean de oro y plata) propias del Monasterio. 10 de Mayo de 1562 t.I, fol. 179 (CHAVALERA, G.; 1830).*

⁹¹*En este año de 1664 estaban arrendadas las minas de Ballestar por 15# y las beneficiaban.* (GISBERT, M. J.; CHAVALERA, J.;1808:179)

⁹²*En estos años, esto es por principios del siglo XVII prosigió la fabrica del horno de vidrio, la dirigió el maestro Luis Pernia, vizcaino, daba arriendo todos los años al Monasterio por la leña y todo lo demas 48 # y 24 docenas de piezas de vidrio. Solo estuvo corriente uns 25 años pues el año 1630 ya no se trabajaba ni se ha trabajado mas. És interesant la proposta que fa l'autor després d'aquesta notícia, s'ha de tenir en compte que es formular a principis del segle XIX: Ahora podían cocer muchas fabricas de vidrio y cristal en nuestro termino de Refalgarí y en vez de perjuicio a los montes como lo atribuyen falsamente, sería de utilidad para ellos porque evitarían quemar consumiendo la leña nuestra que no tiene consumo en dichos montes y se criarían mas arboles.*GISBERT, M. J.; CHAVALERA, J. (1808:198).

Més endavant afegeix *El horno de vidrio no coció algunos años desde que faltaron los Pernias Luís y Francisco que hicieron vidrio por espacio de 20 años i después lo arrendó el maestro Francisco Bernavet por 25 # y no tuvo mucha duración. En el día 1 de Agosto de 1635 lo arrendó al maestro Benito Mora por la 50 # y cesó luego esta empresa y fábrica.*(pp: 223)

11.5. La ramaderia

No hi cap notícia sobre aquest fet, encara que en els establiments s'afirma que es realitzen moltes cremades a la zona dels Ports⁹³, relacionant indirectament amb la ramaderia. És corrent la provocació de foc en zones forestals portats a terme per pastors per a crear zones de pasturatge per als seus ramats.

12. Valoració final

Els grans propietaris de la zona boscosa eren, en primer lloc, la paeria de Tortosa, i després, el monestir de Benifassà; en tercer lloc se situaven uns propietaris que inicien la seva lluita particular per aconseguir una parcel·la de poder per extreure el màxim profit dels recursos forestals: el poder reial i particulars. Pel que fa al gran propietari per drets de donacions medievals, el municipi de Tortosa, tenia, per garantir el cobrament de la recaptació i l'enregistrament de la documentació acumulada, diversos llibres de registre que s'han perdut: el *Llibre de deliberacions sobre l'administració y govern dels Ports de Tortosa* on constava tot el que feia referència a l'administració dels boscos controlat tan pel Consell General com pel Consell de la Vint-i-quatrena. I les *Llicències i butlletes per tallar fusta* on constaven totes les llicències concedides per tallar fusta, així com el nom de les persones que tenien propietats en els boscos. Per últim, hi havia un llibre de registre que s'anomenava *de frauds* on es constava les denúncies fetes pels vedalers així com diversos frauds comesos.

La major part de la documentació consultada correspon a frauds i conflictes, on trobem que un gran grapat d'aquests són comesos per part de persones originàries de la població de La Sénia. Destacant la implicació de famílies senceres dedicades plenament a aquesta feina. Aquest fet és indicatiu de la importància de l'economia forestal en la vida quotidiana i en el desenvolupament d'aquesta població. Sembla ser que aquesta importància arriba fins i tot a agrupar aquests grans propietaris per fer front al poder i interessos de la paeria de Tortosa. També, cal destacar la presència de rossegadors i contractistes de nacionalitat francesa amb domicili a la Sénia i que treballaven a la zona de la Vallcanera. Aquesta zona i la de Refalgarí eren unes de les més importants en quant a la quantitat de tala d'arbres efectuades durant aquest segle realitzades per veïns d'aquesta població. Els propietaris amb més terreny o poder eren la família Castell i els Vidals. Les lluites per l'explotació forestal entre els propietaris i la ciutat de Tortosa van continuar durant tot el segle XVII, però és interessant una requesta presentada conjuntament per tots, o per la major part dels propietaris de terrenys a la Vallcanera, demanant el seu dret sobre aquests.

Les grans tals efectuades a la zona de la Vallcanera, per frau, anaven destinades al *Regne de Valencia*, via el port de Vinaròs, esquivant i eludint tant el control de la universitat de Tortosa com el seu impost per aduana establert en el pont de barques.

Igualment, durant aquest segle, s'inicien els primers símptomes d'alliberament del poder quasi feudal del monestir. Les comunitats de la tinença, cansats de la poca llibertat donada i del domini de l'Abat, anaven esgarrapant quant podien privilegis al monestir. Pel que es veu, els municipis van poder aconseguir tenir drets sobre les fustes dels seus termes, o al menys poder disposar de zones comunals per al seu propi ús.

---

⁹³ Pere Bruel, sotsveguer de la ciutat de Tortosa dicta uns establiments sobre la explotació de la fusta del port. Considera que els boscos de la ciutat de Tortosa, de Carles, d'Alfara i de tot el terme general de Tortosa han sofert una gran destrucció per les grans cremades i tallades que s'han fet i es fan. Aquests tindran vigència en els boscos de la ciutat així com en els del terme. AMT, c. Ports, 35 (7-9-1616).

13. Quadres

Origen i procedència de les fustes. 1600-1699

<i>Data</i>	<i>Llocs</i>	<i>Partida / terme</i>	<i>Incidències</i>	<i>Font</i>
17-7-1600	Vallcanera			
1-5-1607	Vallcanera Catinell		Tala Fraudulenta	AMT, c. Benifassà, 35
23-9-1607	Vallcanera			
19-12-1609	Vall de Maria Font del Teix	heretat de la Vallcanera i Catinell	Tala Fraudulenta	AMT, c. Ports, 23
29-8-1613	Vallcanera		Tala Fraudulenta	AMT, c. Ports, 59
11-10-1616	Catinell Vall de Santa Maria Dalt en Catinell Cap de la Vall de Santa Maria	Terme de Tortosa	Tala Fraudulenta	AMT, c. Ports, 11
1-1-1619	Alfara Mas de Barberans Vallderoures Vallcanera Caro Refalguerí		Tala Fraudulenta	AMT, c. Ports, 19
4-2-1623	Vallcanera El Forcallet Camí de les Fagedes Millés Vall d'en Pastor La cova dels Bous	partida de les Falgueres Vall de la Galera	Tala Fraudulenta	AMT, c. Ports, 53
31-10-1624	Vall d'Abella Vallcanera Catinell	partida del terme de Tortosa	Tala Fraudulenta	AMT, c. Ports, 35
3-3-1625	Vallcanera		Carta citatòria	AMT, Benifassà, 49
6-3-1629	L'Avellanar Vall de Santa Maria	partida de la Vallcanera heretat dels Castells (família)	Tala fraudulenta	AMT, Ports, 36
11-10-1632	Vall de Santa Maria Clot dels Antigalls Vallcanera		Tala fraudulenta	AMT, Carrascal, 28
23-11-1638	Solanes del Prat de Rovera	partida de Refalgarí	Tala fraudulenta	AMT, c. Benifassà, 65
24-1-1664	Montsià	partida de Burgar	Tala fraudulenta	AMT, c. Ports, 37
297-1684	Vall de Santa Maria (1) Serra de Catinell Monte Negrelo		Tala fraudulenta	AMT, c. Ports, 54
1-1-1685	Vallcanera		Tala fraudulenta	AMT, c. Benifassà, 52
29-1-1685	Vallcanera Refalgarí Font del Retaule Argall Tormo de Catinell Ombria del Port	partida de Rocabrúna partida de la Caravella	Tala fraudulenta	AMT, c. Ports, 55
1-1-1687	masia den Roda	Termes del Boixar i Coratxar	propietat	GISBERT, M. J.; CHAVALERA, J.;1808
8-5-1690	Moleta de Regachol	partida de Regatxol terme de Tortosa	tallada d'arbres	AMT, c. Ports, 38
26-5-1696		partida de la Cova de la Beneta Mas de Barberans ?	Tala Fraudulenta	AMT, c. Ports, 52
25-9-1697		partida de les feixes d'en Amat	Tala fraudulenta	AMT, c. Ports, 49
8-10-1699	Vallcanera Font de la Canaleta	partida del Forat d'en Franch(2)	Tala fraudulenta	AMT, c. Ports, 50
19-10-1699	Fossat d'en Franch vessants de Refalgarí		Requesta	AMT, c. Ports, 57(3)

(1) Prop de la font anomenada de Santa Maria

(2) Partida separada i diferent del territori de la Vallcanera

(3) Aquesta requesta es presentada en relació al procés del 8-10-1699

**Penes assenyalades en els establiments.
1600-1699**

<i>Data</i>	<i>Infracció</i>	<i>Penya pecuniària</i>	<i>Penya corporal(1)</i>	<i>Beneficiaris</i>	<i>Vigència</i>	<i>Font</i>
7-9-1616	tallar fusta als Ports	25 lliures moneda barcelonesa	100 assots	1/3 acusador 2/3 Hospital(1)		ATM, c. ports, 35
	treure fusta dels Ports	25 lliures		1/3 acusador 1/3 ciutat 1/3 Hospital		
		confiscació materials		Hospital		
	entra fusta sense marcar	100 sous		1/3 acusador 2/3 Hospital		
		confiscació fusta		Hospital		
	no declarar la fusta entrada	100 sous		1/3 acusador 2/3 Hospital		
	serrar fusta	25 lliures moneda barcelonesa	100 assots	1/3 acusador 2/3 Hospital		
bens confiscats			Hospital			
1-1-1621	tallar fusta als Ports	500 ducats		Capitania General		ATM
16-9-1621	fusta venuda pels de la Sénia	100 lliures		Procurador reial		ATM, c. Ports, 17
11-8-1625	tallar fusta als Ports	25 lliures moneda barcelonesa 10 sous per arbre fusta confiscada	100 assots	1/3 acusador 2/3 Hospital Hospital	9 anys	ATM, c. Ports, 7
	avisar als infractors		100 assots 5 anys desterrament			
23-11-1638	tallar sense permís	25 lliures moneda barcelonesa		1/3 acusador 2/3 Hospital		ATM, c. Benifassà, 65
	serrar sense permís	26 lliures moneda barcelonesa				
	treure sense permís	27 lliures moneda barcelonesa				
	arrossegar sense permís	28 lliures moneda barcelonesa				
	per cada carro de fusta	10 lliures				
16-5-1640	no manifestar arbres tallats	100 sous(2) i confiscació		1/3 lloctinent batlle	10 anys	ATM, c. Ports, 14
	Tallar fora temporada	25 sous		1/3 ciutat 1/3 ausador		
8-5-1690	tallar fusta	25 lliures moneda plata(3) 10 sous per arbre	100 assots	1/3 obres del castell 1/3 obres de la ribera		ATM, c. Ports, 38
	serrar fusta als Ports	25 lliures	100 assots(4)	1/3 acusador		
8-10-1699	tallar fusta	25 lliures moneda de plata	100 assots	1/3 obres del castell 1/3 obres de la ribera		ATM, c. Ports, 50
		10 sous per arbre				
	serrar fusta	25 lliures moneda de plata	100 assots			

(1) Aquesta pena es destinava únicament als llogats

- (2) Hospital de la Santa Creu de Tortosa.
- (3) En cas de no pagar estaran un dia a la presó per cada sou.
- (4) Moneda de plata en curs a Tortosa.
- (5) Per al serrador.

1. Bibliografia

- ARASA, J.; FUSES, V.; GARCIA, E.; SERRA, M. (2008) “la farga i el ferro a la vall del riu Sénia: el cas de la Fàbrica del Ferro”, *Lo Senienc*, 5, La Sénia.
- AUDÍ FERRER, Pere (1994) *Poder i societat: Tortosa, 1600-1650*. Dertosa. Tortosa.
- BOIX BLANC, Guedi; CARRETÉ BUSQUESTS, Joseph. (1993) “Elaboració tradicional de la pega i del quitrà de pi al Port”. *Primeres Jornades d'Estudi sobre la Terra Alta*. Horta.
- BOSCH ARGILAGÓS, Josep (2001) “Les ocupacions prehistòriques de caçadors-recolectors a la Cova del vidre (Roquetes). Assentament i clima”, *Recerca*, 5. AHCTE. Tortosa.
- CHAVALERA, J. (1805): Índice de todos los documentos que existen en el archivo del real monasterio de Nuestra Señora de Benifazá (còpia manuscrita de José Arasa 1934). Arxiu de l'Observatori de l'Ebre.
- CURTO HOMEDES, Albert (2001) “La gestió dels Ports durant la baixa Edat Mitjana”. *Recerca*, 5. AHCTE. Tortosa.
- CURTO HOMEDES, Albert (2001) “Origen i evolució de l'Arxiu de la Ciutat de Tortosa (segles XIV-XVII)”, *Lligall: revista catalana d'Arxivística*, 18.
- FORCADELL VERICAT, Toni; FOLGADO LÓPEZ, Mila (1994) *Memòria tècnica del camp de treball Pels camins dels Ports*. Memòria inèdita. 195 p.
- GISBERT, M.J.; CHAVALERA, J. (1820): *Anales del Monasterio de Nuestra S^a de Benifazá*, còpia de l'original per José Arasa Barberá, Presbíter (còpia manuscrita de José Arasa 1934). Arxiu de l'Observatori de l'Ebre.
- GUSI JENER, F.; DIAS MAS, M.A.; OLIVER FOIX, A. (1991) “Modelos de fortificación ibérica en el norte del País Valenciano”. *Actas del Simposi Internacional d'Arqueologia Ibérica. Fortificacions (Manresa, 1990)*, págs. 79-102. Manresa.
- MUÑOZ SEBASTIÀ, Joan Hilari (2001) “Els arrendaments del proveïment de neu a la ciutat de Tortosa en el primer terç del segle XVII”, *Recerca*, 5. AHCTE. Tortosa.
- MUÑOZ SEBASTIÀ, Joan Hilari (2006) “L'aprofitament de la fusta dels Ports a l'època moderna: un exemple a la Vallcanera de finals del segle XVI”, *Lo Senienc*. La Sénia.
- MIRANDA ESTRAMPES, Xavier (2000) “Conflictes territorials als Ports durant els segles XIII i XIV”, *Recerca*, 4. AHCTE. Tortosa
- MIRANDA ESTRAMPES, Xavier (2000) “Desamortització i política forestal als Ports en el transcurs del s. XIX”: els casos de Refalgarí i la Mola de Catí”, *Recerca*, 5. AHCTE. Tortosa.
- UBACH, F. (1957) “El monasterio de Benifasa”. *La Zuda*, 18. Tortosa